

قهیرانی سه‌رمایه‌داری جیهانی پێش یازدهی سیپته‌مه‌به‌ر

عه‌لی مه‌حمود موحه‌مه‌د

به‌وته‌ی سه‌رزاره‌کی به‌رپرسیانی ولاته‌ی یه‌گگرتوو‌ه‌کانی ئەمریکا بێت پوژنی ره‌شی له ۹/۱۱ وه‌ ده‌ستی پێکرد، پاش ئه‌وه‌ی مه‌رگه‌سات به‌ باخچه‌ی به‌رمالدا په‌ریه‌وه‌ بو‌ به‌هه‌شته‌ ئارامه‌که‌یان. ئه‌وه‌ی بیری لێنه‌ئه‌کرایه‌وه‌ ئه‌و گوله‌ کویره‌ بوو. به‌ ته‌قاندنه‌وه‌که‌ی ۹/۱۱ ئه‌گه‌رچی هه‌یبه‌تی سیاسی و خه‌ونی ولاتی ئارامی له‌ گوپنا، ئه‌وا له‌ روی نابوریشه‌وه‌ ئه‌م سه‌رزهمینه‌ ئیتر له‌ به‌هه‌شتی پێکه‌وه‌نانی سه‌رمایه‌ که‌وت، له‌و شوینه‌ که‌وت سه‌رمایه‌دارانی جیهان خه‌وی پێوه‌ بیه‌ینن بو‌ سه‌رمایه‌گوزاری و پێکه‌وه‌نانی قازانج.

له‌ راستیدا پێش ته‌قاندنه‌وه‌ میژووویه‌که‌ دۆلار که‌ پایه‌ی له‌سه‌ر ئاره‌قه‌و خوین پاره‌ستاوه‌ هیژ له‌ جه‌سته‌یدا نه‌ما‌بوو، سه‌رمایه‌داری جیهانی گرانه‌تایه‌کی وای گرتبوو هه‌ر پوژه‌ پسیپۆریکی سه‌رمایه‌داری جیهانی ئاماریکی له‌سه‌ر نه‌خوشییه‌که‌ی ده‌دا، دابه‌زاندنی باج بو‌ ریگرتن له‌ هه‌لاتنی کۆمپانیاکان و جۆلاندنی بازارو دابه‌زاندنی چه‌ند جاره‌ی ریژه‌ی قازانج له‌سه‌ر قه‌رز که‌ له‌ ولاته‌ی یه‌گگرتوو‌ه‌کان گه‌یشته‌ حه‌وت جار نه‌یانتوانی ریگه‌ به‌م قه‌یرانه‌ بگرن که‌ ساڵ و نیویک بوو به‌رینه‌ی سیسته‌می سه‌رمایه‌داری جیهانی گرتبوو.

دۆلار بو‌ هیژ خسته‌نه‌وه‌به‌ر جه‌سته‌ی پیویستی به‌ ئاره‌ق و خوین هه‌بوو. ئایا روداوه‌که‌ی ۹/۱۱ ده‌کریت بیه‌ته‌ خوینی که‌ دۆلار پیویستی پێبوو ؟

خوینی قوربانییه‌که‌ جوگه‌له‌که‌ی ئه‌وه‌نده‌ به‌خوره‌ خودی دۆلاره‌که‌شی له‌گه‌ل خۆیدا رامالی. هه‌رچه‌نده‌ شه‌ر به‌شیکه‌ له‌ ئابوری سه‌رمایه‌داری. پێش ۹/۱۱ هه‌ر سێ په‌وره‌وه‌که‌ی گه‌شه‌کردنی ئابوری جیهان (ئه‌مریکا و ئه‌وروپا و یابان) بو‌ یه‌که‌مجار له‌پاش ناوه‌راستی هه‌فتاکانه‌وه‌ له‌ بواری ئابوریدا له‌ پاشه‌کشه‌دايه‌ ، سه‌رده‌می قوناخی چه‌ند ده‌یه‌ی گه‌شه‌کردنی به‌رده‌وام کۆتایی پیه‌ات. که‌ ئه‌م سێ کوچکه‌یه‌ ۸۵٪ ئابوری جیهان پێکه‌هیه‌ن.

له‌ ساڵی ۱۹۹۵وه‌ بازرگانی جیهانی که‌لوپه‌ل له‌ سستییه‌. که‌ بازرگانی جیهانی له‌ ماوه‌ی پینج ده‌یه‌ی گه‌شه‌ی به‌رده‌وامیدا هۆکاری گرنگی گه‌شه‌کردنی جیهانی بوو.

وا پێشبینی ده‌کرا له‌ ساڵی ۲۰۰۱دا بازرگانی جیهانی ۷٪ گه‌شه‌ بکات له‌ چاو ساڵی ۲۰۰۰دا که‌ ساڵی ۲۰۰۰ نزیک به‌ ۱۳٪ له‌ چاو ساڵی پێشووتر گه‌شه‌ی کرد. به‌لام پاشان وا پێشبینی ده‌کریت ئه‌و ریژه‌یه‌ بو‌ ته‌واوی ساڵه‌که‌ له‌ جیگه‌ی خۆی نه‌جولێ. که‌ ئه‌مه‌ش که‌مترین ریژه‌ی گه‌شه‌کردنه‌ له‌ بواری بازرگانی له‌پاش ساڵی ۱۹۸۲وه‌.

ریژه‌ی گه‌شه‌کردنی نارده‌ی جیهانی له‌ شه‌سته‌کان و هه‌فتاکاندا له‌ ترۆپکدا بوو بازرگانی ده‌ره‌وه‌ ماشینی پێشخسته‌نی گه‌شه‌کردنی هه‌ر ولاتیکه‌، دابه‌زینی ریژه‌ی گه‌شه‌کردنی بازرگانی به‌ مانای بوونی نه‌خوشی دیت له‌ دلی سه‌رمایه‌داریدا که‌ بازاره‌و درێژه‌ کیشانی وه‌ک شیرپه‌نجی خوینین به‌ره‌و مه‌رگی ده‌بات. له‌ میژوی سه‌رمایه‌داریدا ته‌واوی قه‌یرانه‌کانی ئه‌م سیسته‌مه‌ له‌ تیکچوونی پارسه‌نگی (EáØ æ ÖÑ Ú) پێشاندان و داواکردن سستی بازرگانیه‌وه‌ به‌دیها‌توو‌ه‌. هه‌روه‌ها له‌ دیسه‌مه‌به‌ری ساڵی ۱۹۹۹وه‌ به‌رزبوونه‌وه‌ی نرخ‌ی شه‌یر روو له‌سه‌رولێژییه‌ به‌ ئاستیک له‌وساوه‌ نزیک به‌ نیوه‌ی نرخه‌کانی له‌ زۆر بازاردا له‌ده‌ست دا.

هەرچەندە لەم بوارەدا هەندیک وەرە خالی ناشاز وەك بازارەکانی مەكسیك و ئێرلەندە دەبینرین كە هیشتا نرخەکانی لە بەرزبوونەوەدا یە. بەلام قەبارەیی ئەم دوو بازارەش لە جەستەیی بازاری جیهانی بە مایكروئسكوپیش نابینریت.

بەهۆی قەیرانی ئابورییەو ئەو پیشبیینیانی دیاریکراوون بۆ پێژەیی گەشەکردنی ئابوری جیهان بوون بە خەون، لە مانگی ئایاردا ئەو پێژەییە لە سەرەتای سالدای پیشبیینی کرابوو بۆ گەشەکردنی ئابوری جیهان ۰.۳٪ دابەزینرایە سەر ۰.۲٪. پاشتر هەمان دەزگە پێژەکی پێشی ۱۱/۹ ی کردە ۰.۲٪. بەلام پێکخراوی ئۆسید پێی وابوو ئابوری جیهان تەنیا بە پێژەیی ۰.۲٪ گەشە دەكات كە سالی پێشووتر بە پێژەیی ۰.۴٪ گەشە کرد. راپۆرتی نەتەووە یەكگرتوووەکان باوەرپی وایە ئابوری جیهان تەنیا بە پێژەیی ۰.۱٪ گەشە دەكات.

لیڕەووە دەتوانین بلین سێ شەمەیی خوینین هیچکە نەبوو جگە لەوێ نەخۆشی سەرمایه‌داری جیهانی توندتر کردەووە و ئاسۆی پزگاربوونی لیل تر کرد. دەنا نەخۆشییەكە بۆخۆی کاریگەر بوو.

ئەو ئامارانەیی لە داها توودا دەباخەینە بەردەستتان راستی ئەم بۆچوونە دەردەخەن نیشانەکانی نەخۆشییەكەن.

ولاتە یەكگرتوووەکانی ئەمەریكا

جۆرج سیرۆس یەكێكە لە ملیاردیڕە ناسراووەکانی جیهان و لەبۆاری یاریکردن بە ئابوری جیهاندا ولاتانی زلھیز حیسابی بۆ دەكەن و هەموو كات پیشبیینی لە بۆاری ئابوریدا هەبوو. لە سەرەتای ئەمسالدای وتی " ئابوری ئەمەریكا لە قوناخی ركود دایە". ئەمەریكا هیژی پالپۆوەنەر و بزۆینەری دراوو بازرگانێ جیهانییە. ئابورییەكەیی ۲۷٪ ئابوری جیهان پێك دینێ. بە نەخۆش كەوتنی ئازای جەستەیی ئابوری سەرمایه‌داری جیهانی نەخۆش دەكەوێت.

لەسەرەتای ئەمسال لە چەند پۆژەیی سالی نویدا راگەییەنرا كە پیشەسازی ولاتە یەكگرتوووەکان دابەزیووەتە ئاستیك كەمترینە لە دەییە دوا ییدا. لەمانگی ئایاردا دەرکەوت كە جەستەیی ئابوری ولاتە یەكگرتوووەکان نەخۆشە بە ئاشكرا بوونی قایروسی عەجزی بازرگانێ بە بری ۲۸. ۴۸ ملیارد دۆلار، كە مانگی پاشتر تیسرەواندەنەكە کاریگەر بوو بەوێ پێژەكە بوو بە ۲۹. ۴ ملیارد دۆلار. ئەم عەجزە لە ئاكامی تەنیا دابەزینی پێژەیی ناردەووە نەبوو، بەلكە هاوردەش بە پێژەییەكی زۆر هاتەخوارەووە ئەوسا عەجز زیادیکرد تەنیا لە مانگی جولی ئەمسالدای پێژەیی ناردە لەچاوەمان مانگی سالی پێشوو ۸۵. ۹۵ ملیارد هاتە خوارێ. سالی پێشوو لە سەردەمی دەسەلاتداری كلینتۆن دا زیدەیی بودجەیی ولات ۲۸۱ ملیارد دۆلار بوو. بەهۆی كەمبوونەووەیی ناردەو كەمکردنەووەیی باج و قەرز لەسەر قازانج كە لە ماوێ (۹) مانگی سالی ۲۰۰۱ دا حەوت جار بەدوای یەكدا كەمكرایەووە، بۆ جۆلاندنی بازار و سەرمایه‌گوزاری بە جۆریك قازانج كەم كرایەووە بۆ كەمتر لە سالی ۱۹۶۱.

ئەو پێژەییە كەمكرایەووە بۆ ۱۵۸ ملیارد دۆلار. میژوی سالی ئابوری ئەمەریكا لە كۆتایی مانگی ئۆگوستەووە دەست پێدەكات بۆ هەمان پۆژی سالی پاشتر، پاشان دوای ئەو میژووە لە كۆتایی ئۆكتۆبەری ئەمسالدای ئەو پێژەییە ئاشكرا كراو دەرکەوت ۱۲۷. ۲۰۰ ملیاردە.

بەهۆی دابەزینی پێژەیی ناردە كۆمەلەیی پیشەسازیانی (USA) هاواریان لێ هەلساو بەرزیی نرخیی دۆلاریان لەچاوە دراووەکانی دیکە بەهۆی كەمبوونەووەیی ناردە زانی، بۆیە داوای دابەزاندنی نرخیی دۆلاریان کرد، هەرچەندە دەشیانزانی ئەم داخووزە باجی خۆی دەوێت كە لە ئاكامیا بە ملیاران دۆلار لە ولات هەلدییت و پێژەیی سەرمایه‌گوزاری لە ولاتدا كەم دەبیتەووە كە هیژی بەردەوامیدانە بە گەشەکردنی هەر ولاتیك.

بهره‌م هینان په‌یوه‌ندی راسته‌وخوی به‌فروشتنه‌وه هه‌یه، به‌تیکچوونی پارسه‌نگی (EAO æ ON U) خستنه‌پوو و داواکردن، زیادبوونی راسته‌خوی دووهم وا ده‌کات هیژی به‌ره‌مه‌ینان زیاتر بیټ له‌توانای بازار. بهره‌م له‌ئهمباره‌کانی که‌له‌که‌بیټ، سه‌رمایه‌دار بو‌پینگه‌گرتن له‌داشکانی نرخ هانا بو‌که‌مکردنه‌وه‌ی به‌ره‌مه‌ینان ده‌بات بو‌ئوه‌ی خستنه‌پوو که‌م بیټه‌وه له‌بازاردا. به‌م هویه‌وه به‌ره‌مه‌ینان له‌ولاته‌یه‌کگرتوو‌ه‌کان به‌ئهن‌دازه‌یه‌که‌هاته‌خواره‌وه‌گه‌یشته‌ئاستی به‌ره‌مه‌ینان له‌سالی ۱۹۸۲دا. که‌ئویش پڕژه‌ی ۴٪ که‌متر له‌به‌رترین پله‌ی به‌ره‌مه‌ینان بوو. به‌ره‌می پیشه‌سازی و‌کانه‌کان یه‌کیک بوون له‌و لایه‌نانه‌ی که‌ ۱٪ پڕژه‌ی به‌ره‌مه‌ینانیا‌ن دابه‌زی. ئەم دابه‌زینه‌ش دوا‌نزه مانگ تا ناوه‌راستی سال‌ درێژ‌ه‌ی کی‌شا که‌ به‌ درێژ‌ترین ماوه‌ داده‌نریټ به‌ره‌م تیا‌یدا له‌دابه‌زیندا بیټ له‌پاش قه‌یرانی سالی ۱۹۴۴-۱۹۴۵وه.

پڕژه‌ی بی‌کاری له‌سه‌ره‌تای س‌اله‌وه بو‌ئوگۆست ۸۳۷ه‌زار زیادیکرد. له‌ئاداره‌وه بو‌س‌ئ ش‌ه‌مه‌ی ره‌ش ۴۸۵ه‌زار کاره‌کانیان له‌ده‌ستدا. پڕژه‌ی بی‌کاری له‌ ۴٪ و‌ه بو‌ ۵٪ و‌ و‌اپی‌ش‌بینی ده‌کرا له‌مانگی ئوگۆستدا ئەم پڕژه‌یه‌ بگاته ۴٪. ۶٪، به‌لام که‌ ئاماره‌کان ئاشکرا کران هه‌ناوی ئابوری ئه‌مریکای به‌ردایه‌وه، ده‌رکه‌وت بی‌کاری گه‌یشتوه‌ته ۴٪. ۹٪ که‌ ئەم‌ه‌ش به‌رترین پڕژه‌یه‌ له‌ ماوه‌ی ۴ سال‌دا. ئەو شانازییه‌ی کلینتۆن بو‌ سه‌رمایه‌داری له‌ چاره‌سه‌رکردنی بی‌کاریدا به‌جی‌یه‌یشت نه‌ما.

تیپی ئابوری سه‌رۆکایه‌تی و‌ایان پی‌ش‌بینی ده‌کرد پڕژه‌ی گه‌شه‌کردنی ئابوری بگاته ۲٪. ۸٪ و‌ له‌سه‌ر ئەم خوه‌ ته‌مه‌لی نه‌خشه‌ ئابورییه‌کانیان دارپ‌ژرا پاشان شالیاری خه‌زینه‌ ئەم پڕژه‌یه‌ی که‌م‌کرده‌وه بو‌ ۱٪. ۷٪ به‌و نیازه‌ی سالی ۲۰۰۲ ئابوری و‌لات هه‌لسیته‌وه بو‌ ئاستی ناسایی ۳٪. ۲٪ وه‌ک چۆن سالی ۲۰۰۰ به‌ پڕژه‌ی ۴٪. ۱٪ گه‌شه‌ی کرد.

ئه‌وان نه‌خشه‌کانیان له‌سه‌ر بنچینه‌ی جۆش‌دانی بازاری ناوخو‌ پیک‌خست که‌ ۲/۳ی بارستایی ئابوری دیاری ده‌کات. و‌ایان پی‌ش‌بینی کرد که‌م‌کرده‌وه‌ی باج و‌ قازانج له‌سه‌ر قه‌رن، بازار ده‌جولین‌یت. تا پی‌ش ۸/۲۹ پی‌ش‌بینی و‌ابوو پڕژه‌ی گه‌شه‌کردن له‌ چاره‌که‌ی دووهم مانگی ۳-۶ بگاته ۰٪. ۷٪ به‌لام که‌ ئاماره‌کان ئاشکرا کران ده‌رکه‌وت پڕژه‌ی گه‌شه‌کردن ته‌نیا ۰٪. ۲٪. هه‌رچه‌نده‌ چاره‌که‌ی یه‌که‌م ئابوری به‌ پڕژه‌ی ۱٪ گه‌شه‌ی کرد.

ئاشکراکردنی پڕژه‌ی بی‌کاران و‌ گه‌شه‌کردن، مژده‌ی قه‌یرانیکی توندی دا به‌ سه‌رمایه‌داران بۆیه به‌ په‌له‌ ده‌رگه‌ی ئه‌مباره‌کانیان خسته‌ سه‌رپشت و‌ که‌لوپه‌له‌کانیان هه‌رزانفروش کرد تا درێژه به‌ بهره‌م بدریټ و‌ ده‌رگه‌ی کارگه‌ و‌ کارخانه‌کان دانه‌خرین، له‌ لایه‌کی که‌شه‌وه پڕژه‌ی قازانج که‌م‌کرایه‌وه به‌نیو پله‌ی سه‌دی.

لایه‌نیکی دیکه‌ی گه‌شه‌کردنی هه‌ر و‌لاتیک پڕژه‌ی سه‌رمایه‌گوزارییه له‌ و‌لاتدا پی‌ش‌که‌وتن پی‌ویستی به‌ سه‌رمایه‌گوزاری زیاتر هه‌یه، به‌لام له‌ و‌لاته‌یه‌کگرتوو‌ه‌کان له‌ سالی ۱۹۹۶وه سه‌رمایه‌گوزاری له‌ جیگه‌ی خوی چه‌قیوه، له‌ماوه‌ی هه‌ر چاره‌که‌ سالیک ۶۹میلیارد دۆلار سه‌رمایه‌گوزاری کراوه به‌ زیاده‌ی ۳میلیارده‌وه. دیاره‌ زیاده‌ی ۳میلیارد ناتوانیټ دلی ئابوری ئه‌مریکا تی‌رکات درێژه به‌ بالاده‌ستییه ئابورییه‌که‌ی له‌ جیهاندا بدات.

لایه‌نیکی دیکه‌ی به‌هیژی ئابوری ئه‌مریکا گه‌شه‌کردنی بازاری سه‌هم و‌ دراوه له‌م و‌لاته که‌ له‌ سالی ۱۹۹۰دا ته‌نیا ۳۶٪. ۷٪ له‌گه‌ل (که‌نه‌دا و‌ مه‌کسیک) دیاری ده‌کرد به‌لام له‌ سالی ۲۰۰۰دا ئەم پڕژه‌یه‌ بووه به‌ ۵۱٪. ۹٪، که‌ هه‌ر له‌م سال‌دا نرخ‌ی سه‌رمایه‌داری ئەم بازاره‌ گه‌یشته ۳۵ ترلیۆن دۆلار که‌ ده‌کاته ۱۱۵٪. بهره‌می نه‌ته‌وه‌یی سه‌رجه‌م جیهان، که‌ سالیک پی‌شتر ته‌نیا ۴۰٪ی دیاری ده‌کرد، ئەم‌ه‌ش ده‌رپ‌ری ئاستی گه‌شه‌کردنی ئەم بازاره‌ ده‌گه‌ییټ له‌ جیهاندا به‌گشتی و‌ ئه‌مریکا‌دا به‌تایبه‌تی.

له كۆتايى ئۆگوستى ۲۰۰۰دا بۇ كۆتايى ئۆگوستى ۲۰۰۱ بازارى نازداك يەك ترليۇن دۆلار له نرخى بازارى خۆى لهدهست دا. هەرچى بازارى نيۆيۆركه (داوچۆن) كه ۲۷٪ بازارى جيهانه له ماوهى ئەم سالهدا ۱. ۷ ترليۇن دۆلار نرخى بازارى خۆى لهدهست دا.

زيانى سهرمايهگوزاران گهيشته ۱۲۰۰ مليار له بازارهكانى ئەمريكادا. تهنيا زيانى سهرمايهگوزارانى عهره ب ۲۰۰ مليار دۆلار بوو له كۆى ۹۰۰ مليار دۆلار سهرمايهگوزاريان.

سميس باراند وتى " كزى بازارو دابهزىنى بۆرسهكان دهبيته هۆى دابهزىنى بازار، كه ئەمهش دهبيته لهدهستدانى ژمارهيهك زۆر كار".

ولاته يهگرتووهكانى ئەمريكا لهسالى ۲۰۰۰ نزيك به ۲۰٪ى هاوردى جيهانى بهرکهوتوو. به سستبوونى بازارهكەى كاريگەرى لهسەر ئەم پيژەيه دهكات. ليژهشوه كاريگەرى لهسەر ئەو سهرچاوانه دهكات جوگهلهى ئەم بهرهمانهى ليوه سهرچاوه دهگريت.

ولاته يهگرتووهكان پهبوهندى ئابورى لهگه ۴۹ ولات پهبوهندى پله يهكه، بۇ نمونه پيژەى بازىرگاني لهگه ۷ ولاتيكي وهك مهكسيك ۸۱٪ و ولاتانى ئەمريكاي لاتين ۳۰٪ و يابان ۲۷٪ و چين ۲۱٪ و ئەوروپا ۸٪ و ههرهكه له ئەندونوسيا و ماليزيا و تايوان و سهنگافوره و كورايى باشور له پادهى بهرزدايه. ههروهها بارستايى سهرمايهكەشى له بازارهكانى جيهاندا ۶. ۸۹۷ ترليۇن دۆلاره كه زلهيزيكي ئابورى وهك ئەلمانيا تهنيا ۵۷۷ ملياردى ههيه و نزيك به نيوهى بازارى جيهانى له سههم و دراوى بهردهكهويت. ئەمه سهربارى ئەوهى زۆر ولات گريداروه به دۆلارى ئەمريكايهوه وهك ئەرژهننتين و هونگ كونگ و زورى ديكه. بويه ههر پزمينيكي ئەم ديوه كهورهيه توفانيكي گهرهه ليدهكهويتهوه گهرهتر له توفانى مهزن ئەوجا چ كهشتيهك دهبيت مروفايهتى لهم پزمينانه پزگار بكات ؟

يابان دووهم هيژى ئابورى جيهانه له سالى ۱۹۹۷ نزيك به ۱۸٪ به كۆى بهرهمى جيهانى بهرکهوتوو. ۳. ۶۶۷ ترليۇن دۆلارى له بازارهكانى جيهاندايه. له شەش مانگى يهكهمى ئەمسال (۲۰۰۱) دا ۹۶۶۵ كۆمپانياي يابانى ههرهسيان هينا به زيادهى ۲۰٪ له چاو سالى ۲۰۰۰. كه ئەو ساله پيژەى ههرهسى كۆمپانياكان بهرزترين بوو له دواى جهنگى جيهانى دووهمهوه. كه له سالى ۲۰۰۰دا پيژەى ههرهسى ۲۳. ۴٪ زيادى كرد له چاو سالى ۱۹۹۹دا لهو سالهشدا پيژەكه ۱۹٪ بوو.

زيادهى نارده و بازىرگاني پايهى سهرهكى ئابورى يابانه، يهكيك له تايبهتمهنديهكانى ئابورى ئەم ولاته ئەوه بووه كه لهپاش جهنگى جيهانى دووهمهوه ههردهم پيژەى بازىرگاني و ناردهى يابان پوهلهسهر بووه.

له مانگى جونيدا ئەم سال (۲۰۰۱) دا پيژەى زيدهى نارده ۳۶٪ هاتهخوارهوه لهچاو ههمان مانگى سالى ۲۰۰۰ دا، بۇ مانگى جولاي ئەم پيژەيه بووه ۵۷. ۶٪ لهچاو ههمان مانگى سالى پيشوودا زيدهى بازىرگاني تهنيا ۳. ۵ مليار دۆلار بوو. بازىرگاني يابان لهگه ۷ ولاته يهگرتووهكان ۹. ۶٪ و ئەوروپا ۲۴. ۸٪ هاتهخوارهوه. ئەو نامارانهى سهرهوه ئەوه دهردهخن كه زيدهى بازىرگاني كهتره له ئاستى سالى ۱۹۷۳دا كه به سالى قهيرانى نهوت بهناوبانگه.

گۆلدمان ستاشى كه پسپۆرى ئابوريه دهليت "ئابورى يابان له سالانى داهاتوودا ههر سالهى به پيژەى ۵٪ ديته خوارهوه". ههروهها پيژەى بهرهمى پيشهسازى ئەمسال به پيژەى ۵٪ هاتهخوارى.

شالیاری ئابوری یابان له مانگی یانیوهی ئەمسالدا رایگه یاند گه شهی ئابوری له ماوهی ۲-۳ سالی داها توو سفره. له مانگی ئوگوستدا بهرهم به پێژهی ۱۱. ۷٪ دابهزی، له سه رجهم سالدا به پێژهی ۱۰٪ له دوو دهیهی دوایدا له پاش سالی ۱۹۹۸ وه ئەمه دووهم جاره له یابان رووبدات.

ههروهها چاره که یه که می ئەمسال ئابوری یابان به پێژهی ۰. ۲٪ گه شهی کرد، به لام ئەم پێژهی له چاره که ی دووهمدا بووه (۰. ۸٪). ههروهها له مانگی ئایاردا پێژهی فرۆشتن له ناوخی بازاری یابان به پێژهی ۱. ۶٪ هاته خواره وه له چاو هه مان مانگی سالی پێشوو. که ئەمهش نیشانه کانی نه خووشییه له بازاردا.

ئەمسال ههواله کانی ده رکردن و بیکارکردنی کریکاران له ئاکامی قهیرانی کۆمپانیا یابانییه کان بهردهوام ههوالی روژنامه و که ناله کانی راگه یاندن بوون نمونه کۆمپانیا ی فووجوستوی ۱۶ ههزار کریکارو توشیبا و هیتاشی هه ریه که یان ۲۰۰ ههزارو توشیبا جاری پێشووتر ۱۴ ههزار بوو. نمونه یه کی زیندوی راستییه کان.

پێژهی بیکاری گه یشته ۵٪ که ده کاته ۳. ۳ ملیون کەس، هه ر له م نیوه دا به هوی مملانیی چین و ولاتانی ناوچه که نزمی کریکار له م ولاتانه دا په یتا په یتا کۆمپانیا و کارگه کان بوو ده ره وه ی یابان هه لدین و لقه کانیا ن ده به نه ئەم ولاتانه بوو نمونه کۆمپانیا ی مینولکا رایگه یاند ئەوه ی دوو کارخانه ی له مالیزییا و یابان داده خات.

بارستای ئابوری یابان دوو جار ئابوری سه رجهم ولاتانی ئاسیایه. به م سه نگینییه ی خو یه وه که وتبووه ژیر باری چیا ی هیمالایا ی قه رزه وه و له ژیریدا ناله نالییه تی. هه رچه نده بازاری سه هم و دراوی یابانی له کوی پێژهی بازاری جیهانی له پاشه کشه دایه که بازاری یابان برپه ی پشتی بازاری ئاسیا و ده ریالوشی ئارامه پێژهی له کوی بازاری جیهانی له سالی ۱۹۹۵ دا ۳۶. ۵٪ بووه، ئەم پێژهی له سالی ۲۰۰۰ دا بووه به ۱۶٪ که له و پێژهی بازاری توکیو (نیکای) ۹. ۲۷٪ دیاری ده کات. له سالی (۱۹۹۰-۲۰۰۰) نرخ ی سه هم و زهوی به پێژهی ۶۰٪ دابه زیوه. له کۆتایی مانگی ئوگوستی ۲۰۰۰ بوو هه مان مانگی ئەمسالی نیکای ۲۴. ۳٪ نرخ ی خو ی له ده ستدا وه ۸۸۰ ملیارد دو لارو نرخ ی بازاری دابه زیوه.

ئهوروپا

پیش ئەوه ی پێ بنیینه ناو سالی ۲۰۰۱ وه خه و به وه وه ده بینرا که پێژهی گه شه کردن له م ساله دا بگاته ۳. ۶٪ به لام له ناو جه ژنه کانی سه ری سالدا ئەو خه ونه پوکایه وه.

له مانگه کانی سه ره تای ئەم سالدا پێژه که که مکرایه وه بوو ۳. ۲٪ و چه ند مانگ پاشتر پیش ۱۱/۹ بوو ته نیا ۲٪. ههروهها پێژهی بیکاری له ناوچه کانی بوربوو به ۸. ۸٪ دیاریکرا وه و پێشبینی کرا ئەگه ر پێژهی گه شه کردن له ۲٪ وه دابه زیت ئەمسال ئەوا پێژه که به رزیته وه بوو ۹. ۲٪.

ئەلمانیا سییه م هیزی ئابوری جیهانه ۸٪ کوی به ره می جیهان به ره م دینئ پێژهی نارده شی ۹. ۸۲٪ جیهانه دووهم هیزی نارده یه له جیهاندا. گه وره ترین هیزی ئابوری ئەوروپایه پێژهی هه ره سی کۆمپانیاکان تیایدا له ده سته خوشه که که ی یابان چاکتر نه بوو له شه ش مانگی یه که می ئەمسالدا ۱۹٪ له چاو سالی پێشووتر چوو سه ره که سالی ۲۰۰۰ ئەو پێژهی ته نیا ۵. ۱٪ بوو له چاو سالی ۱۹۹۹.

له چاره که ی دووهمی ئەمسالدا ئابوری ئەلمانیا له جیگه ی خو ی چه قی و جو له ی نه کرد به هه مان شیوه چاوه پوانی باشتروو چاره که کانی سییه م و چواره م نا کریت که و چاوه پوان ده کریت له سفر نزیك بیته وه. وه واپیشبینی کرا ئابوری ولات له سالی ۲۰۰۱ دا به پێژهی ۲٪ گه شه بکات، به لام شو یده ر ئەمه ی به خه ون زانی و رایگه یاند پێژهی گه شه کردن که مته ره له و پێژهی یه که دیاریکرا وه ئەم بوچونه پیش ۱۱/۹ راگه یه نرا.

ههروهه بیکاری هه له بهرزبونهوه دایه تهنیا له مانگی جولایدا ۱۰۰ ههزار کریکار کارهکانیان لهدهستدا. ۳. ۷۲۵. ۵۰۰ کهس بیکارنو له مانگی سبپتهمهبردا ۱۱۴. ۵۰۰ کریکار کارهکانیان لهدهستدا.

فهره نسا چوارهم هیزی نابوری جیهانه ۵. ۲٪ کوی بهرهمی جیهانی بهرهم دینی له پوی پیزهی ناردده شهوه ۶. ۹٪ و دووم هیزی نابوری ئهروپایه، له چارهکهی دوومهدا پیزهی گهشهکردنی تهنیا ۰. ۳٪ بوو، له ئوگوستدا پیزهی بیکاری بو مانگی سییهم له جیی خوی مایهوه که ۹٪ و چارهسهری بو نه دوزرایهوه. بهلام بریتانیا که ۴٪ کوی بهرهمهینان بهرهم دینی و ۱. ۴۵۷ ترلیون دۆلاری له بازارهکانی دروای جیهاندایه. سالی ۲۰۰۰ به پیزهی ۳. ۱٪ گهشه کردبوو پیشین کرا ئه مسال پیزهی گهشهکردنی دابهزیته سهر ۲. ۱٪ که له چارهکهی دووم تهنیا ۰. ۳٪ گهشه کرد، که ئهم پیزهیهش له چارهکهدا کهترین پیزهیه له ماوهی ۳۰ مانگ (۱۰ چارهک) دا. پیش دیاریکردنی ئهم ئامارانه پهیمانگی ئیفو باری نابوری ئهلمانیا و بریتانیا به باشی ههسهنگاندبوو. بهلام ههرجی ئیتالیایه که چوارهم هیزی نابوری ئهروپا و شهشهمی جیهانه ۴٪ کوی بهرهمی جیهان بهرهم دینی پیزهی گهشهکردنی له چارهکهی دوومدا (۰. ۵٪) بوو که ئهمهش دهرپری سهختی نه خوشییه کهیهتی.

بهلام له بواری بازرگانیدا پیزهی گهشهکردنی بازرگانی لهچا و پیزهی جیهاندا که ۱٪ بوو لهچا و سالی پیشو بو ئهروپا ۲. ۵٪ بوو ئهم پیزهیهش لهچا و بهشهکانی دیکه باشه و لهچا و سالانی پابردو له پاشهکشه دایه. که ئهروپا گهورهترین هیزی بازرگانیه له جیهاندا له سالی ۲۰۰۰ دا ۳۸. ۵٪ هاورده و ۳۸. ۴٪ ناردی له جیهاندا بهرکهوتوه.

ههرجی بواری بازاری دراو و سههمه ئهوه پیویسته به بیری خوینهرانی بینمهوه که بازاری ئهروپا له سالی ۱۹۹۰ دا تهنیا ۲۶. ۵٪ بوو کهچی له سالی ۲۰۰۰ دا بوو به ۳۱٪ واته گهشهکردنی بهخویهوه بینیه. بهلام له کوی پیزهکه له ئاکامی قهرانی بازارهکه له جیهاندا ئهمیش بهشی خوی بهرتهوه بگره له ههندیگ جیگه زیاتری دوریهتهوه له ماوهی نیوان ۳۱/۰۸/۲۰۰۰ و ۳۱/۰۸/۲۰۰۱ دا هه ریه که له بۆرسهکانی لهندهن ۱۸. ۶٪ ۵۰۰ ملیارد، ئهلمانیا ۲۲. ۳۲۰ ملیارد، ئیتالیا ۲۶. ۱۹۰ ملیارد نرخي خویمان لهدهستداوه. تهنانهت ۱۰۰ کۆمپانیای گهره بریتانیا له سالی ۱۹۹۹ و ۳۶٪ نرخي خویمان لهدهستداوه.

ولاتانی باشوور

ئهم ولاتانه له ئاستی نابوری جیا جیا و پلهی گهشهکردنی جیا جیا دان. بهلام به گشتهوه که زۆریه دانیشتوانی جیهان پیکدینن لهکوی بهرهمی جیهانی و بازرگانی جیهانیدا پانتاییهکی وا داگیر ناکهن. گرنگی کهرهسهی خاوی ئهم ولاتانه و هیزی کاری ههزان نه بیته ئهوا دهکونه دهرهوهی بازنهی نابوری جیهانهوه. ئهم ولاتانه له بواری گهشهکردنی نابوری جیا جیا دان بو نمونه ۳ ملیارد دانیشتوانی جیهان تهنیا ۴. ۹٪ داهاتی جیهان بهرهم دینن له ناوهراستی نهوه دهکاندا که که متره له داهاتی فهره نسا یا خود کالیفورنیای ولاته یه کگرتوهکانی ئهمریکا. ۵۰۰ ملیون له دانیشتوانی باشوری بیابانی گهره به ولاتانی خاوری ئهفریکاشهوه تهنیا ۱٪ بهرهمی جیهانی بهرهم دینن. سالی ۲۰۰۰ سهرجهم ئهفریکا تهنیا پیزهی ۲. ۳٪ ناردی له جیهانی بهرکهوتوه. ئهم پیزهیه بو ولاتانی ئهروپای پۆژهلاتی ۳. ۶٪ بو ۴. ۳٪ بووه و ئهمریکای لاتین ۵. ۸٪ بو ۵. ۶٪ بووه. ههرجی پۆژهلاتی ناوهراستیشه بهسهرجهمییهوه ۲. ۶٪ هاورده و ۴. ۱٪ ناردی که (نهوت) پۆلی کاریگر له پیزهیهدا دهبینی.

هەرچی ئاسیایه ئەوا بەسەرجه مییەوه هاورده ۲۴. ۹٪ و ناردەش ۲۸. ۷٪ دیاری دەکات بەیابانەوه ه بۆ خۆی به تەنیا زیاتر له ۱۰٪ بازرگانی جیهان پیکدیئێ.

له سالی ۱۹۹۳دا ولاتانی تریاد به تەنیا (ولاته یه کگرتووەکان + یه کیتی ئەوروپا + یابان) ۸۷٪ بهرهمی جیهانیان بهرهمهیناوه و ۹۴٪ پێژهی ناردە له سالی ۱۹۹۵دا ولاتانی پیشه‌سازی له کۆی بهرهمی جیهان ۲۷۶.۰۵ ملیارد (۲۱۶.۰۵) یان بهرهم هیناوه ولاتانی دیکه تەنیا ۶۰۰۰ بهرهم دینن که به تەنیا ولاتەیه کگرتووەکانی ئەمریکا له سالی ۱۹۹۷دا (۷۱.۰۰) ملیارد کۆی بهرهمی ناوخوای بووه. که له هەمان سالدا کۆی بهرهمی ناوخوای ولاتانی کهم گه‌شه‌کردوو ۷۶. ۴ ملیارد و باشوری ئاسیا ۵۱. ۴ ملیارد و ولاتانی باشوری بیابانی گه‌ره‌ی ئەفریقا ۲۴۶. ۵ ملیارد و عیراق و سوریا ۱۷ و ۱۶ ملیارد بووه.

له‌بۆاری بازاری دراویشدا سەرجه‌م ولاتانی ئەمریکای لاتین که بازاره‌کانیان به تازه گه‌شه‌کردوو دهناسرین و ولاتانی گرنگی وه‌ک برزیل و ئەرژەنتین و شیلی له‌خۆ ده‌گریت تەنیا ۱. ۱٪ بازاری جیهانی له سالی ۲۰۰۰دا دیاری ده‌کەن. سەرجه‌م ولاتانی ئاسیا به‌ چینی عیملاق و پلنگ و پڕویه‌کانه‌وه تەنیا ۶. ۵٪ ی بازاری جیهان داگیر ده‌کەن له‌وانه‌ چین ۰. ۹٪ و سنگافوره ۰. ۵٪.

که‌واته تا ئێره ده‌توانین بڵین گه‌شه‌کردنی ئابوری جیهان په‌یوه‌نده به‌ گه‌شه‌ی په‌رپه‌وه‌کانی که‌ پای ده‌کیشی ئه‌ویش ئەو سێ کوچکه‌یه که باسمان کرد.

به‌هۆی دابه‌زینی پێژهی بازرگانی له‌ ناستی جیهان به‌گشتی و سیکوچکه‌ی ئابوری جیهان به‌تایبه‌تی وا ده‌کات به‌هۆی سستی فرۆشتنه‌وه، که‌لوپه‌له دروستکراوه‌کان له‌ ئەمباره‌کاندا نه‌فرۆشرین، به‌م هۆیه‌وه له‌ سه‌نگافوره و تایوان و مالیزیا که‌ سێ پلنگی ئاسیان به‌رهم به‌پێژهی (۱۵ - ۱۰ - ۷) ٪ دابه‌زیت له‌ حه‌وت ولاته پلنگه‌کانی ئاسیا سەرجه‌م به‌رهم به‌ پێژهی ۱۵٪ که‌می کردوو. له‌ کاتی‌کدا پیشه‌سازی له‌ سالی ۹۰-۱۹۹ له‌ مالیزیا به‌ پێژهی ۱۱٪ گه‌شه‌ی کرد به‌رهمه‌یش له‌ ساله‌کانی ۱۹۷۵-۱۹۹۰ به‌پێژهی ۳. ۸٪ له‌ هۆنگ کۆنگ و ۳. ۱٪ له‌ کۆریای باشورو ۳. ۵٪ له‌ تایوان و ۱. ۹٪ له‌ سه‌نگافوره گه‌شه‌ی کرد.

تایوان له‌ پێژهی بازرگانی جیهاندا جیگه‌ی شیاوی هه‌یه. له‌ ۱۸ مانگی رابردوو له‌م ولاته ۲۷۰۰ کارخانه‌ ده‌رگا‌کانیان داخستوه و هه‌ره‌سیان هیناوه. ئەوه‌ی شایانی ئاماژه‌ پیکردنه‌ پێژهی هه‌ره‌سی کارخانه‌کان له‌ مانگه‌کانی (۷ و ۸) ی ئەمه‌سال به‌رزتره‌ له‌وه‌ی راکه‌نراوه. به‌هۆی توندبونه‌وه‌ی قه‌یرانی ئابوری تایوان له‌ مانگی ئۆگوستدا گه‌یشته قونایک نزمترین ناسته‌ له‌ ماوه‌ی ۲۸ سالدا.

له‌ سالی رابردوو تایوان بری ۱۴۸. ۳۷ ملیارد که‌لوپه‌لی ناردوه‌ته ده‌ره‌وه به‌ زێده‌ی ۲۲٪ له‌ چاو سالی پێشوو. به‌لام ۱۴۰. ۰۹ ملیارد دۆلار نرخ‌ی که‌لوپه‌لی هاورده‌ بووه به‌ زێده‌ی ۲۶. ۵٪ له‌چاو سالی پێشوو که‌ ئەم پێژه‌یه‌ش (۱. ۵-۲. ۰) بازرگانی جیهان دیاری ده‌کات. له‌و بره‌ ۳۴. ۸۲ ملیارد له‌ بازاره‌کانی (USA) دا ساخ کراوه‌ته‌وه واته به‌ پێژهی ۲۳. ۴۶٪.

له‌ بازاری سه‌هم و دراویشدا له‌ ماوه‌ی نیوان ۳۱-۸-۲۰۰۰ بۆ ۳۱-۸-۲۰۰۱ بازاری تایوان پێژهی ۴۲. ۵٪ نرخ‌ی خۆی له‌ ده‌ستدا. هه‌رچی هۆنگ کۆنگه‌ له‌ کۆتایی ئۆگوستی ئەمه‌سال حکومه‌ت مه‌زه‌نده‌ی خۆی بۆ پێژهی گه‌شه‌کردن گۆپی له‌ پێژهی ۳٪ بۆ سالی ۲۰۰۱ هینایه‌ سه‌ر ۱٪. ئەمه‌ له‌ کاتی‌کدا هۆنگ پێژهی گه‌شه‌کردنی له‌ ۱۹۶۵-۱۹۸۰ ۸. ۶٪ بووه و ۱۹۸۰-۱۹۹۰ ۶. ۹٪ و ۱۹۹۰-۱۹۹۵ ۱۵. ۸٪ بووه و هه‌ پێژهی گه‌شه‌ی ناردووی به‌رزترین په‌له‌ بووه له‌ نیوان (۱۹۸۰-۱۹۹۵) له‌ ناستی جیهاندا. ۱۹۶۵-۱۹۸۰ پێژهی گه‌شه‌کردنی

نارده ۰.۹٪ و ۱۹۸۰ - ۱۹۹۵ (۰.۱۵٪) و ۱۹۹۰-۱۹۹۵ (۰.۱۰٪). وه پيژهي نارده له پوي نرخه وه ۰.۱۴٪. بووه.

گهشتوگوزار لايه نيكي گرنكي داها تي هونگ كونگه لهه بواره دا سالانه ۸ مليار دۆلاره. به لام له هاوي ني نه مسالدا ده ركه وت كه ۰.۵۰٪ ي ژوري ميوانه كانمان چۆن كه له باري ناساييدا ۰.۲۰٪ به تالن. هر نهه قهيرانه پوژي ۰۸/۲۹ به پيرساني ولا تي كور ياي باشور ناچار كرد هه پشه بكن به وه ي نه گه ر ناره زايه تي كريكاران په ربگري ت نهوا قهيران ي نابوري ده ست پيده اته وه. كور ياي باشور يه كي ك كه له موعجيزه كان ي ناسيا يه كه له سالاني ۱۹۶۵-۱۹۸۰ به پيژهي ۰.۹٪ و ۱۹۸۰-۱۹۹۰ به پيژهي ۰.۹٪ و ۱۹۹۰-۱۹۹۵ به پيژهي ۰.۷٪. گه شه ي كرد پارسا ليش پيژهي گه شه كردني ۰.۸٪ بوو له به رز ترين پله كان ي گه شه كردن له جيهاندا به لام نه مسال و ا چا وه پروان ده كريت پيژهي گه شه كردني ته نيا ۰.۲٪ بيت تا پيش ۰.۹/۱۱.

مالي زياش يه كيكي كه له و ولا ته پلنگه كان ي ناسيا يه له ما وه ي نيوان ۱۹۹۰-۱۹۹۵ پيشه سازي يه كه ي به پيژهي ۰.۱۱٪ و پيژهي نارده شي به پري ۰.۱۴٪. گه شه ي كرد. پارسال پيژهي گه شه كردني ۰.۸٪ بوو به لام نه مسال له با شترين حالدا ته نيا ۰.۹٪. گه شه ده كات.

تايله نديش كه پارسال نابوري يه كه ي به پيژهي ۰.۴٪. گه شه ي كرد نهه سال و ا چا وه پروان ده كريت كه ته نيا ۰.۱٪. ۶۰٪. گه شه بكات. له كاتي كدا له سالي ۱۹۹۰-۱۹۹۵ نارده ي به پيژهي ۰.۱۴٪. گه شه ي كرد و پيشه سازي ۰.۱۰٪. هر نهه قهيرانه و ا ده كات و لا تاني ناسيا زياتر له يه كتر ي نزيك بو نه وه و به سه رجه ميانه وه هانا بو چين به رن. و لا تاني ناسيان كه ۱۰ ولا تي پوژه ولا تي ناسيان هانايان بو چين برد و بريارياندا بو ده رباز بوون له قهيران له ۱۰ سالي داها توودا له گه ل چين با زاريكي ها وبه ش دروست بكن. تايوانيش پيشتر به نا چاري بو پزگار بوون له قهيران ي نابوري هاناي بو ولا تي دا يكي حاشا لي كرد و برد. ده رگه ي بو كو مپانيا كان ي كرده سه رپشت به كرده وه ي لقي كو مپانيا كانيان له چين و نازا دكردني گه شتوگوزار له نيوان هه ردو و لا ت.

چين و قيتنام و نه نده نوسيا توانيان تار ا ده يه كه له ناوچه كه دا خو له قهيران پزگار كهن چين سالي پيشوو به پيژهي ۰.۷٪. گه شه ي كرد. نه گه ر پيژهي گه شه كردن له حه فتا و هه شتا كاندا تا نا وه راس تي نه وه ده كان به پيژهي نزيك ۰.۱۵٪ بو وي ت نهوا له ۱۹۹۶-۲۰۰۰ به پيژهي ۰.۸٪. گه شه ي كرد. به لام نه مسال و ا مه زنده ده كريت پيژهي ۰.۷٪. گه شه بكات. له سالي ۲۰۰۰ دا له بوا ري پيشه سازيدا به پيژهي ۰.۱۱٪. گه شه ي كرد و پيژهي گه شه ي نارده ميژووي بوو له ۱۱ مانگي يه كه مي سالي ۲۰۰۰ دا كه ۰.۳۰٪. به لام بو نه مسال پيژهي گه شه ي پيشه سازي و نارده ي ها ته خوا ري. به پيژهي ۰.۱۷٪. زيده ي با زرگاني له چا و سالي ۲۰۰۰ ها ته خواره وه. قيتنام كه پارسال به پيژهي ۰.۵٪. گه شه ي كرد نه مسال پيشبيني ۰.۴٪. ده كريت. نه نده نوسيا ش به هو ي نارامي باري سياسي وه له ۰.۴٪. پيژهي گه شه كردني نه مسال ۰.۳٪. بيت.

ناوچه يه كي ديكي گرنكي نابوري و لا تاني نه مريكا ي لاتينه به هو ي گري داني راسته و خو ي نابوري نهه و لا تانه به با زاري (USA) وه بو يه زو و قا يرو سي نه خو شي نابوري نه مريكا نه مانيش ده گري ته وه. نهه و لا تانه ناسرا بوون به و لا تاني په ره سين و پيژهي گه شه كردنيان روو له بان بوو نهوا نه مسال پيش ۰.۹/۱۱ و ا پيشبيني ده كرا برازيل به پيژهي ۰.۲٪ و نه رژه نتي ۰.۱٪. گه شه بكن. مه كسيك پارسال پيژهي گه شه كردن تيايدا ۰.۶٪ بوو نهوا نه مسال تا پيش ۰.۹/۱۱ پيش بيني و ابوو ته نيا ۰.۱٪. گه شه بكات. هه رچه نده با زا ره كان ي دراوي مه كسيك به پيچه وانه ي با زا ره كان ي جيهان له ۲۰۰۰-۸-۳۱ تا ۲۰۰۱-۸-۳۲٪. نخي چو وه سه ر.

له ناوچهكه توركيا وهزعی لهم ولاتانه خراپتر بوو كه به نمونه تا ئیستا هیئامانهوه دراوهكهی له ناوهپراستی
سالدا به هوی كیشهی سیاسی نیوان نهجهوید و سیزار ۵۱٪ی نرخى خوێ لهدهست دا.
وا پیش بینى دهكریت ئەمسال گهشهى ئابوری توركيا (-۳ تا ۵٪) بیټ ههچهنده سهروکی پیشهسازی
ئهستهنبول پیی وابوو مهترسی لهسهه ئابوری توركيا زیاتره له سالی ۱۹۹۶ كه تیايدا ئابوری توركيا به -۶٪
گهشهى کرد.

بهلام ئابوری ولاتانی عهههبی پارسال به پیژهی ۳. ۹٪ گهشهى کرد ئەم سال بههوی بهرزى نرخى نهوتهوه له
سى چارهكهی بهكهمی سالدا ئەم پیژهییه دیته سهه ۳. ۴٪. به شیوهی گشتى ولاتانی تازه گهشهکردوسالی
۲۰۰۰ به پیژهی ۵. ۵٪ گهشهى کرد بو ئەمسال تهنیا ۲. ۹٪ پیش بینى کرا بو گهشه کردنى پیش ۱۱ / ۹.
ههروهها داخووزی لهسهه ناردهى ولاتانی تازه گهشهکردوو به پیژهی ۱۵٪ هاتوته خواری. به شیوهی گشتى
ولاتانی ئەمریکای لاتین و پوژههلات و باشوری ئاسیا و باشوری بیابانى گهوره له ئەفریقا تا پیش ۱۱ / ۹
گهورهترین زیان لیکردوانی قهیرانى ئابوری جیهان
بوو.

۹ / ۱۱ كودهتایهك بوو نهك ههه بهسهه سیاسهتى جیهاندا بهلكه چالیک بوو ئابوری جیهانى تیكهوت لهبهشهكانى
داهاتوودا لهم لایهنه دهویم. له كۆتایدا دهلیم ئایا ئەم باره ئابورییه جیى خوێ خوێ نهبوو ۹ / ۱۱ بهرههه بینى ؟
(له ژمارهیهكى یهكجار زۆر سههچاوه كهلكم وهگرتهوه)